

20. Yüzyıl Modern Dönem Konutları Üzerine Bir Değerlendirme: Antalya Sinan Mahallesi Örneği

Ayşegül NEBİOĞLU^{1*}, Merve Aslı KARA YÜKSEL²

¹*İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, İstanbul, Türkiye. (Sorumlu Yazar)*

²*Maltepe Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, İstanbul, Türkiye.*

ÖZET

Modernizm akımı, 1923 yılında Cumhuriyetin ilanı ile birlikte Türkiye'de her alanda kendini göstermeye başlamıştır. Modernleşme döneminde Türk mimarları barınma ihtiyacını karşılayacak konut ve apartman mimarisinin üretimine yönelmiş ve böylelikle dönemin yerel modernizminin temsil edildiği konut dokuları oluşmuştur. Türkiye'de konut gelişimi ile ilgili literatürde 1965 yılında çıkan Kat Mülkiyeti Yasası'na bir dönüm noktası olarak dikkat çekilmektedir. Yasadan öncesi ve sonrası konut yapılarının biçimleniş farklılaşmaktadır. Yasadan önce inşa edilen konut yapıları modern Türk mimarisinin yansıtan nitelikli örneklerdendir. Günümüze dek gelen bu konut örnekleri kentin tarihi gelişiminde modern dönemin yerel temsilcileri olup korunmaları kent tarihi ve kimliği açısından oldukça önemlidir. Bu çalışmada Antalya Sinan Mahallesi'nde günümüze dek varlığını sürdürebilen modern dönem örneklerine dikkat çekilerek, bu örneklerden biri olan ve hala işlevini sürdüren Yaşar Ağa Apartmanı'na odaklanılmıştır. Yapının ölçülü plan ve cephe çizimleri oluşturulmuş, fotoğraflarla desteklenerek belgeleme çalışması yapılmıştır. İnceleme sonucunda makale kapsamında ele alınan yapı örneklerinin, Antalya kentinin 20. yüzyıl modern dönem konut mimarisi örnekleri olarak korunması önerilmiş ve koruma konusunda toplumsal bilincin oluşturulması gerektiği belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Modern Mimarlık Mirası, Modern konut, Antalya, Mimari koruma, Kent dokusu.

An Evaluation on 20th Century Modern Housing: Antalya Sinan Neighborhood

Abstract

The modernism movement, started to show itself in every field in Turkey with the proclamation of the Republic in 1923. During the modernization period, Turkish architects produced housing architecture. In the literature of housing development of Turkey 'Property Ownership Law', which was issued in 1965, draws attention as a turning point. There are qualified examples reflecting modern Turkish architecture built before that law. These residential examples that have survived until today are local representatives of the modern period in the historical development of the city, and their protection is very important in terms of the history and identity of the city. In this study, attention has been drawn to the modern period examples that have survived to the present day in the Sinan District of Antalya. The focus is on Yaşar Ağa Apartment, which is one of these examples and still maintains its function. Documentation work was carried out with detailed photography and measured drawings. As a result of the examination, it was suggested that the buildings discussed in the article should be preserved as the 20th century modern period residential architecture samples of the city of Antalya and it was stated that social awareness should be created about protecting them.

Keywords: Modern Architectural Heritage, Modern residence, Antalya, Architectural conservation, Urban fabric.

1.GİRİŞ

20.yy modern konut dokuları günümüz kent merkezlerinde gelenekselden moderne geçen kent hayatındaki önemli bir süreci yansıtan temsilcilerdir. Türkiye'de bugün bu örneklerin çoğu yasal koruma altında değildir ve bu durum modern mimarlık mirasının korunma

sorunlarının başında gelmektedir. Bununla birlikte kentsel ölçekte alınan kararlar doğrultusunda uygulanan imar planları ile modern dönem konutlarının yıkılarak yerlerine daha yüksek katlı apartmanların yapılmasının önü açılmaktadır. Bunun sonucu olarak mahallelerin kimliğini oluşturan konut dokularının hızla yok olduğu, sadece tekil olarak varlığını sürdüren az sayıda örneğin kaldığı görülmektedir. Oysaki Bozdoğan'ın (2001, s. 203) da belirttiği gibi, bu dönem konutları Türk mimarların da katkısıyla yerelin kendine özgü modern mimarlık örneklerini oluşturmaktadırlar. Literatür incelendiğinde özellikle Türkiye'deki görece büyük kentlere odaklanılmış olması, diğer kentlerdeki örnekler yer verilmemesi dikkat çekmektedir. Bu sebeple bu çalışmada Antalya kent merkezinde yer alan, günümüze kadar ulaşabilmiş modern konut örneklerine odaklanılmıştır. Çünkü büyük, küçük ya da önemli fark etmeksizin, Altan Ergut'un (2013, s. 371) da belirttiği gibi, kentler tarihi katmanların birlikteliği ile kent hafızasını oluştururlar ve 20.yy modern mimarlık mirası da kentlerin hafızalarının bir parçasını oluşturmaktadır ve bu sebeple korunmalıdır. Bu bağlamda yapılan çalışmanın akışı sırasıyla aşağıdaki gibidir.

Bu çalışmada modern dönem konutlarını daha iyi kavrayabilmek için öncelikli olarak modern mimarlık dönemi kısaca tanıtılmıştır. Türkiye'de bu akımın gelişim süreci özetlenmiştir. Sonrasında ise modern mimarlığın miras olarak tanımlanması ve korunma süreci açıklanmıştır. Türkiye'de modern mimarlık mirasının korunması düşüncesine bakış açısından bahsedilmiştir. Sonraki bölümde makale konusu yapıların konut örneği olması sebebiyle, modern mimarlık mirası örnekleri içerisinde yer alan konut yapılarının gelişim sürecine odaklanılmıştır. Türkiye'deki konut gelişim süreci literatür taramasıyla açıklanmıştır. Özellikle İstanbul, Ankara gibi büyük kentlerde süreç tanımlandıktan sonra, küçük kentlerdeki ve Türkiye'nin genelindeki durum aktarılmıştır. Devamında Türkiye'nin büyük kentleri olan İstanbul, Ankara ve İzmir örnekleri dışında küçük kentlerden modern dönem konut örneklerine dikkat çekilmek istenmiştir. Bu amaçla Antalya kentinin gelişimi kısaca özetlenerek özellikle 20.yy ilk yarısında oluşan mahallelerine odaklanılmıştır. Günümüzde çok az sayıda modern konut örneği barındıran Sinan Mahallesi'nin gelişimi açıklanarak, mahallede günümüze kadar ulaşan 2 örnek üzerinde durulmuştur. Özellikle tespit ve belgeleme olarak literatüre katkı sağlayacağı düşünülen Yaşar Ağa Apartmanı hakkında ulaşılan ve tespit edilen bilgilere yer verilmiştir.

2.MODERN MİMARLIK MİRASININ KORUNMASI

Bu çalışmanın konusu olan yapıların önemini anlamak için öncelikli olarak modernizm ve modern mimarlığın ortaya çıkışına kısaca bakmak gerekir. Heynen (2011, s. 21-22), modernin 3 anlamı üzerinde durarak; modernin güncel olan, yeni olan ve gelip geçici olan olarak şimdiki zamana atfeden bir kavram olmasından bahseder. Bu tanımlara mimarlık pratiğinde baktığımızda tarihsel olarak 19.yy bir kırılma noktası olarak göze çarpar. 19.yy endüstri devrimi gelişmeleriyle başlayan, 20.yy'ın ilk yarısında toplumun yeni gereksinimlerine çözümler arayan bir mimarlık anlayışı modern mimarlığı tanımlar (Hasol, 2017, s. 85). 20.yy ile birlikte malzeme ve yapım tekniklerindeki değişim, betonarme, çelik ve cam kullanımı dönemin modern toplumunda değişen ihtiyaçlarda ortaya çıkan havaalanı, endüstri tesisleri, hangarlar gibi yeni yapı türlerinde kendini göstermeye başlar. Endüstrileşme ve artan kentleşmeyle birlikte modernite fikri düşünsel bir kavram olmanın ötesine geçer, artık şehirlerde de değişen yaşam koşullarında gelenekten kopuş görünür hale gelir (Heynen, 2011, s. 23).

Tüm bu modernlik kavramlarının ışığında çalışma alanını da daha iyi anlayabilmek için Türkiye'de modern mimarlığın gelişimini kavramak önemlidir. 1923 yılında Cumhuriyet'in ilanı ile başlayan süreç Türkiye için her alanda atılım ve çağdaşlaşma yıllarının başlangıcıdır. 1930 'lu yıllardan itibaren mimaride de bunun yansımaları görülmektedir. Avrupa ve Amerika'da giderek yaygınlaşmaya başlayan modern hareket Türkiye Cumhuriyeti'ni de etkilemeye başlamıştır (Hasol, 2017, s. 84). Yüzyıl başlarında ülkede yabancı mimarların tasarımları olan kamu yapılarında görülen bu çizgi, Batılılaşan yaşam tarzı ile konutlarda da görülmeye başlar. Konut mimarisi; düz çatılar, dairesel pencereler, geniş teraslar, konsollar ve yuvarlak köşeler gibi modern form ve özelliklerin en çok

kullanıldığı alanlardan biri olmuştur (Bozdoğan, 2001, s. 203). Genç Türk mimarları, kamu yapılarını çoğunlukla yabancı mimarlarının yapması sonucu, daha çok ev ve apartman tasarımlarına yoğunlaşmışlardır (Bozdoğan, 2001, s. 203). Modern etkinleri yerel inşaat ile birleştiren bu evler ve apartmanlar, 'kıyıda kalmış modernizm' denilebilecek kendine has bir estetik oluşturmaktaydılar (Bozdoğan, 2001, s. 203). Türkiye'de ki bu durum; konutların yerel mimarlar tarafından modernist olarak üretilmesi, dönemin konutlarına ayrı bir anlam ve önem de yüklemektedir. Omay Polat ve Can (2008, s. 181) da modern mimarlık mirası yapılarda konutların önemli bir yer teşkil ettiğini belirtmektedir.

Günümüze gelindiğinde ise modernin de artık bir 'eskilik değeri' taşıması ve korunmaya değer görülmesi söz konusu olmuştur. Erdem'in (2015, s. 35) Riegl'in 'eskilik değeri' tanımına yorumu şu şekildedir; 'nesnenin yapıldığı andan itibaren belli bir zamanın geçmiş olduğunu açığa çıkardığı sürece anıt özelliği kazandıran bir değerdir.' Bu tanımlama bir zamanlar yeni olan modernin de artık bir anıt niteliği kazandığını tanımlar. Erken tarihte yapılan bu kavramsal açıklama 1990 yılında Uluslararası bir örgüt olan Docomomo'nun kurulması ile mimaride de tam anlamıyla modern dönem yapılarının korunmasına yönelişin başlangıcı olmuştur. Docomomo, kendini 20.yy kültür tarihinin bu zengin dönemine kamuoyu ilgisini yoğunlaştırmak, önemli modern mimarlık ürünlerinin envanterini oluşturmak ve bilgi ve deneyimi aktarmayı sağlayacak uluslararası bir platform olarak tanımlamaktadır (DOCOMOMO, 2002, s. 12). 2002 yılından itibaren Docomomo Türkiye Çalışma grubu da faaliyet göstermektedir.

Günümüz Türkiye'sinde 20.yy modern mimarlık mirası, kentsel dönüşüm faaliyetleri sonucu hızlı ve toplu bir şekilde yok olma tehdidi altındadır. Türkiye'de güncel koruma mevzuatı olan 2863 sayılı Kültür Varlıklarını Koruma Kanunu'nda kültür varlığı tanımlamasında 1900 yılı öncesi yapılara referans verilmesi, sonraki dönem için kültür varlığı tanımlamasının henüz yasal düzlemde belirtilmemesi başlıca sorunlar arasındadır. Koruma planlamaları, kentsel planlama faaliyetleri ile entegre edilemediği için, Türkiye'de 20.yüzyıl ve modern miras hala korunacak kentsel tabakalar olarak kabul edilememiştir (Salman vd., 2013, s. 298). Fakat kentler tarihi katmanların birlikteliği ile kent hafızasını oluşturlar ve 20.yy modern mimarlık mirası da kentlerin hafızalarının bir parçasını oluşturmaktadır ve bu sebeple korunmalıdır (Altan Ergut, 2013, s. 371).

3.TÜRKİYE'DE KONUT MİMARİSİNİN GELİŞİMİ

Cumhuriyet'in ilanı ile değişen toplumsal yaşamın izlerinin en iyi okunabildiği mimari örnekler olarak konutlar önem taşımaktadır. Bu anlamda Türkiye kentlerindeki 1923 sonrası konut yapılaşma sürecine detaylı bakmak yerinde olacaktır. Alsac (1973) Cumhuriyet'in ilk 50 yılı için Türk mimarlık düşüncesinin evrimini 4 ayrı evrede açıklamıştır. 1930-1940 yılı yeni mimarlık düşüncelerinin geliştiği fonksiyonculuk dönemi olarak tanımlanmış ve fonksiyoncu mimarlar tarafından konut mimarlığının ilk örnekleri uygulanmıştır (Alsac, 1973, s. 14). Alsac (1973, s. 15) tarafından bu dönemin mimarlarının asıl görevlerinden birinin de 'konut mimarlığı'nı geliştirmek olduğu belirtilmiştir.

Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte her ne kadar yeni başkent Ankara'nın imar faaliyetlerine ağırlık verilse de İstanbul her zaman önemini kaybetmeyen bir kent olarak kalmıştır. Dönemin konut yapılarına İstanbul özelinde bakıldığında geleneksel konut tipi, sayfiye konutları, sıra evler ve apartmanlar dikkat çekmekte olup varlıklı ailelerin ise tek katlı müstakil villa ve köşkler yaptırdıkları görülmektedir (Özakbaş, 2015, s. 294-295). 1923-40 yılları arasına tarihlenen konut yapılarını İstanbul özelinde inceleyen Özakbaş, dönemin konutlarını plan kuruluşu ve kat sayılarına göre 2 başlık altında sınıflandırmıştır. Buna göre; plan kuruluşuna göre sofalı ve koridorlu olanlar olarak ayrılan konutlar, kat sayısına göre de; iki ya da 3 katlı müstakil villa tipi ile çok katlı modern apartman ya da kira evleri olarak ayrılmıştır. Prizmatik kütlelerin yuvarlatılmış köşelerle bitmesi, kat aralarının yatay bantlarla belirtilmesi, bina cephelelerinde sürekli devam eden balkonların

yer alması ve benzeri özellikler dönemin mimari üslubunu temsil etmektedir (Özakbaş, 2015, s. 298). Tekeli (1979, s. 79) ise Türkiye'deki apartmanlaşma sürecini iki aşamada incelemektedir. Birinci dönem; 1930'lardan 1955'lere kadar uzanan, mülkiyeti bölünemeyen genellikle yüksek kazançlı meslek mensubu ailelerin yaptırdığı çok daireli apartmanların yapıldığı dönemdir. Yine aynı dönemde tek parsel içinde tek konut yaparak ev sahibi olan orta sınıfın varlığı söz konusudur. İkinci dönem ise; artan konut gereksinimi sorununun 1965 yılında 'kat mülkiyeti' yasasının çıkması ile çözüme kavuşarak çok mülkiyetli, çok katlı, çok daireli apartman sistemine geçilmesiyle başlamaktadır.

Özakbaş (2015, s. 306), 1923-40 yılları arasında devam eden konut üretim tipinin İstanbul'un ardından 1950'lerden itibaren Türkiye'nin diğer şehirlerde de görülmeye başladığını belirtmektedir. İstanbul ve Ankara'dan sonra modern konut tipinin ilk örnekleri İzmir'de görülmüş 'kat mülkiyeti' yasasına kadar olan süreçte Ankara ve İstanbul'da 'kira evi' olarak adlandırılan çok daireli apartmanlar İzmir'de 'aile apartmanı' olarak anılmıştır (Coşkunoglu Mete, 2009, s. 28). Uçar (2019) 'ın makalesinde incelediği örnekler ise Tarsus'ta bulunan dönem yapıları ile ilgili fikir vermektedir. 2 katlı, çok daireli ve cephe biçimlenişinde modernizm etkilerinin görülebildiği bu yapılar, yerel ölçeğe inildikçe modernliğin farklılaşan örnekleridir.

İzmir'deki aile apartmanı tanımına uyan ve Tarsus örneklerindeki gibi 2 katlı, bahçeli ve müstakil konuta yakın örneklerin benzerlerine Antalya'da da rastlanmıştır. Bu makale konusu seçilen yapılar Antalya özelinde bu dönemin örnekleri olup İstanbul, Ankara ve İzmir gibi görece gelişmiş kentler dışındaki küçük kentlerdeki durumun yansıtılması amacıyla incelenmiştir.

4. ANTALYA'NIN KENTSEL GELİŞİMİ VE SİNAN MAHALLESİ

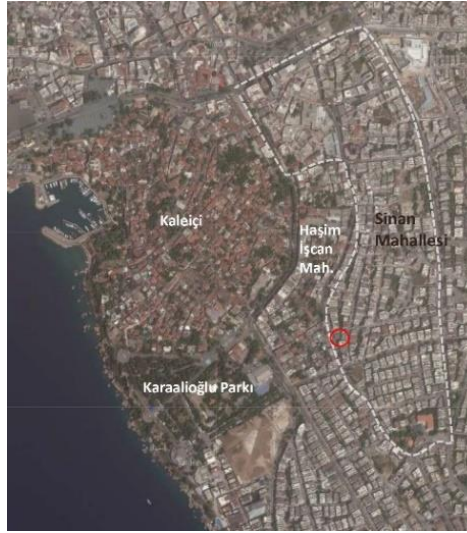
Antalya kentinin ilk olarak bugünkü Kaleiçi ve liman bölgesinde M.Ö. 2. yüzyılda Pergamon Kralı II. Attalos tarafından kurulduğu ve Helenistik devirde kent tamamen surlarla çevrili olduğu bilinmektedir. Kentte kronolojik olarak Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı Devletleri hüküm sürmüş olup bu devirler boyunca kent surlarına yeni eklemeler yapılmış ve surlar çok kere onarım görmüştür (Yılmaz, 2002, s. 5). Osmanlı dönemine dek sur içinde devam eden yerleşim, 15. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren sur dışına doğru gelişmeye başlamıştır. 19. Yüzyılın sonlarına gelindiğinde, Kaleiçi bölgesinin kuzeyinde ve doğusunda sur dışı yerleşimleri olan Elmalı, Kışla, Muratpaşa, Balbey ve Haşim İşcan mahalleleri yer almaktadır. Bir sur dışı yerleşimi olan Girit Mahallesi de, 19 yüzyılın son yıllarında Girit'ten gelen göçmenlerin yerleştirildiği bir alandır (Aydın, 2012, s. 137).

Cumhuriyet'in ilanından 1940'lı yıllara dek Antalya kentinde önemli bir değişim olmamış, 1940 yılında Haşim İşcan'ın vali olarak göreve başlamasından sonra kentin fiziksel çevresi değişmeye başlamıştır. 1940 yılında Antalya'yı Güzelleştirme, İmar ve Tanıtma Cemiyeti kurulmuş (Va-nu, 1944, s. 9-10), Vali Haşim İşcan bu cemiyet ile birlikte önemli imar çalışmaları gerçekleştirmiştir. Bu dönemde kentin bugünkü odak noktalarından Karaalioğlu parkı yaptırılmış, Atatürk Caddesi genişletilerek surların dibinden geçen su cadde ortasına alınmış, İnönü İlkokulu, Kız Enstitüsü, Doğumevi Hastanesi, Kent Kütüphanesi gibi kamu yapıları inşa edilmiştir (Çimrin, 2007, s. 545). Ancak, Erken Cumhuriyet dönemi ve Antalya'nın modernleşme sürecinde inşa edilen bu yapılardan bir kısmı günümüze ulaşamamıştır. Vali İşcan, kent merkezindeki çalışmalarının yanında ulaşım bulunmayan pek çok ilçeye bağlantı yolları yapılmasını sağlamış, ilçe merkezlerinde de okul, hükümet binası, karakol, halk odası gibi kamu yapıları yaptırmıştır (Çimrin, 2007, s. 546).

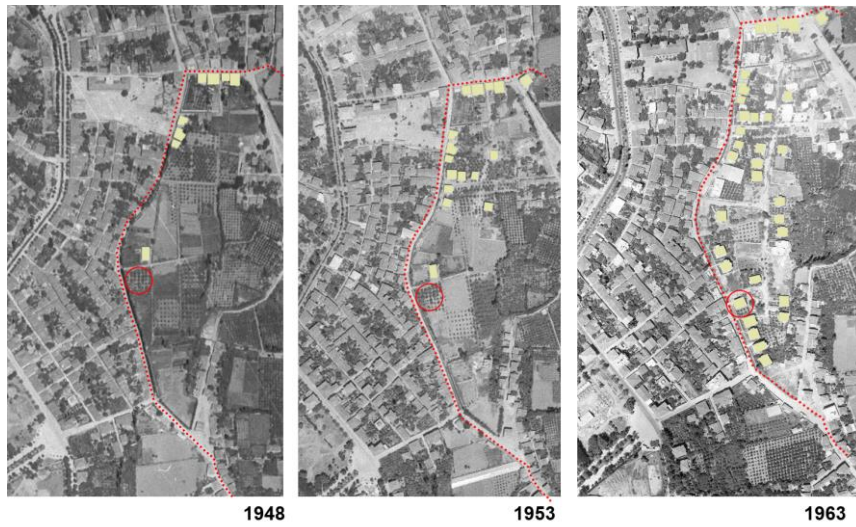
1940'lardan sonra kentteki nüfus artışı ile birlikte konut açığı oluşmuş ve buna çözüm olması amacıyla yapı kooperatifleri kurulmuştur. 1943 yılında, Vali Haşim İşcan'ın girişimleriyle Bahçelievler Kooperatifi kurulmuş, Konyaaltı Caddesi üzerinde dört tipten

oluşan toplamda 100 ev inşa edilmiştir (Güçlü, 1997, s. 71). 1953 yılında Memur Evleri Yapı Kooperatifi, 1954 yılında Öğretmen Evleri Yapı Kooperatifi (Gönüllü, 2010, s. 452-453), 1956 yılında Barınaklar Yapı Kooperatifi kurulmuş, 1964 yılında Antalya'nın ilk apartmanı (Kırk Daireler) inşa edilmiştir (Çimrin, 2007, s. 363). 1950'li ve 1960'lı yıllarda Antalya kentinin nüfusunun önemli ölçüde artması sonucu kentte çok sayıda yeni mahalle oluşmuştur.

Bu çalışmada ele alınan Sinan Mahallesi 1800'lü yıllarda kurulmuş ve ismini burada yaşayan Şeyh Sinan'dan almıştır (Çimrin, 2007, s. 403). Sinan Mahallesi günümüzde Kaleiçi ve Haşim İşcan Mahallesi'nin batısında yer almaktadır (Şekil 1). 1948 yılı hava fotoğraflarına bakıldığında bugünkü mahalle sınırları içerisinde kuzey kısmının konut dokusu olduğu ancak güney kısmının tamamen bahçelik alan olduğu gözlenmektedir. 1953 yılı hava fotoğrafında yerleşimin Arık Caddesi paralelinde güneye doğru yayılmaya başladığı, 1963 yılında ise mahallenin güney sınırına dek cadde boyunca konut dokusu ile dolduğu gözlenmektedir. 1953 ve 1963 yılı hava fotoğraflarından anlaşıldığı üzere, mahallede yer alan konutlar az katlı, kırma çatılı ve bahçeli konutlardır (Şekil 2).

Şekil 1: Sinan Mahallesi'nin konumu (Google Earth haritası üzerinde yazarlar tarafından oluşturulmuştur, 2020)

Şekil 2: Sırasıyla 1948, 1953 ve 1963 yıllarına ait hava fotoğraflarında Sinan Mahallesi'nde yer alan kırma çatılı yapılar ve Yaşar Ağa Apartmanı (Harita Genel Müdürlüğü'nden alınan harita üzerinde yazarlar tarafından oluşturulmuştur)

Sinan Mahallesi konut dokusunun günümüz çehresini oluşturan dönüşümü, kentsel ölçekte alınan kararlar ve yasal süreçlerle doğrudan bağlantılıdır. Antalya kenti, 1969 yılında turizmde öncelikli alan olarak ilan edilmiş, kent merkezinde özellikle Kaleiçi ve çeperindeki dokuda rant artışı olmuştur. 1969 yılında tamamlanan planlama çalışmalarında tarihi dokuyu korumaya yönelik politikalar geliştirilemediğinden, sur dışındaki tarihi dokunun tahribatı önlenememiştir (ANTALYA B.B., 1990, s. 35). Ayrıca, 1965 yılında çıkan Kat Mülkiyeti Yasası ile bir yapının ayrı kullanılan her bir bölümü için bağımsız mülkiyet hakkı tanınmış, böylece apartmanlaşmanın önü açılmıştır. Bahsedilen sebepler, Sinan Mahallesi'nin 1950'li yıllarda oluşmuş olan bahçeli az katlı konut dokusunun kısa bir süre sonra çok katlı apartmanlara dönüşmesine, mahalle dokusunun bozulmasına ve nüfusunun yoğunlaşmasına sebep olmuştur. Günümüzde Sinan Mahallesi'nde 1950'lerde oluşan bu konut tipolojisinden yalnızca iki örnek kalabilmiştir. Bunlardan biri Yaşar Ağa Apartmanı, diğeri ise Solmaz Evi'dir.

5. 20. YÜZYIL KONUT MİMARİSİNDE ANTALYA SİNAN MAHALLESİ ÖRNEKLERİ

Günümüzde, Sinan Mahallesi'nde 1950'lerde oluşan konut tipolojisinden yalnızca iki örnek kalabilmiştir. Bunlardan biri Solmaz Evi, diğeri ise çalışma kapsamında daha detaylı bir şekilde incelenen Yaşar Ağa Apartmanı'dır. Bahsi geçen döneme ait yapıların bir kısmı ise yakın zamanda yıkılmıştır.

Günümüzde mahallede bulunan az katlı konut örneklerinden biri olan Solmaz Evi, 1270 ve 1273 sokağın kesiştiği noktada köşede yer almaktadır ve yapının arka kısmında geniş bir bahçe bulunmaktadır. Yapı, 1950'lerde Antalya'nın ilk mimarlarından Tarık Akıltopu tarafından bahçeli, az katlı bir aile evi olarak tasarlanmıştır (Yılmaz, 2011, s. 257-271). Tarık Akıltopu, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nde mimarlık eğitimini tamamlayıp sonra 1949 yılında Antalya'ya geldiğinde Antalyalılar mimarlık mesleğini daha pek tanımıyorlardı (Akıltopu, 1998, s. 31). Yapının 1270 ve 1273 sokak paralelinde devam eden kuzey ve batı cepheleri, sokakların kesiştiği noktada dairesel bir hareketle birleşmekte ve bu bölüm zemin kotunda geri çekilerek yapının girişini oluşturmaktadır. İki sokağın kesişimine açılan yapı girişi, dairesel formlu iki sütunla vurgulanmış ve üç basamaklı bir merdivenle yapı giriş kotu yükseltilmiştir. Yapının güney cephesinde yer alan balkonda, sokak kesişiminde oluşturulan dairesel hareket tekrarlanmış ve yapı girişindeki gibi burada da dairesel formlu sütunlar balkonda taşıyıcı olarak kullanılmıştır. Böylece yapının sokağa bakan ve bahçeye bakan cephelerinde benzer bir dil yakalanmaya çalışıldığı açıkça okunabilmektedir. Yapıda kullanılan dairesel kolonlar, iki katı ayıran silme, tüm cephelerde cephe boyunca devam eden ince yatay çizgiler ve masif balkon korkulukları yapının yapıldığı dönemin tasarım dilini yansıtmaktadır. Müstakil bahçeli bir aile evi olan Solmaz Evi, mahallede bulunan çok katlı yapılar arasında dönemini yansıtan az sayıda örnekten biridir (Şekil 3).

Şekil 3: Solmaz Evi

5.1. YAŞAR AĞA APARTMANI¹

Yaşar Ağa Apartmanı, Sinan Mahallesi'nde bulunan ve çalışma kapsamında detaylı incelenen az katlı konut örneklerinden bir diğeridir. Yapı, Arık Caddesi ve 1277 Sokak kesişiminde 1265 ada 1 parselde yer almaktadır. 1953 yılı hava fotoğraflarına bakıldığında yapının henüz inşa edilmemiş olduğu görülmektedir. 1963 yılı hava fotoğraflarında ise yapı mevcut olup çevresinde de benzer tipolojide kırma çatılı, az katlı konutlar bulunmaktadır. Hava fotoğraflarından elde edilen bilgiler doğrultusunda yapının 1953- 1963 yılları arasında yapıldığı anlaşılmaktadır (Şekil 2). Mimar Tarık Akıltopu'nun bu dönemdeki pek çok yapının mimari olması, aynı mahallede benzer üslubu yansıtan Solmaz Apartmanı'nın da mimarı olması sebepleriyle Yaşar Ağa Apartmanı'nın tasarımının da kendisine ait olduğu düşünülmektedir.

Yapının bulunduğu parselin büyüklüğü yaklaşık 430 m², yapı taban alanı ise yaklaşık 170 m² olup parselin güney bölümünde bahçe kısmı mevcuttur. Yapı bodrum+2 katlıdır ve yığma olarak inşa edilmiştir. Yapının caddeye bakan ön cephesinde, cephe boyunca devam eden düşey elemanlar, zemin katta daire girişinde, birinci katta ise balkonda yarı açık bir mekan oluşturmaktadır (Şekil 4,5).

Şekil 4: Yaşar Ağa Apartmanı genel görünüş

Şekil 5: Yaşar Ağa Apartmanı batı ve güney cepheleri

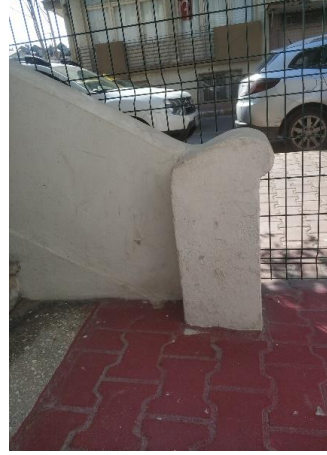
Yapının zemin kat dairesine Arık Caddesi'ne paralel olarak konumlandırılmış merdivenlerden ulaşılmaktadır (Şekil 6,7). Daire girişinde yer alan antre kısmının kuzeyinde bir oda, güneyinde ise salon salomanje kısmı yer almaktadır (Şekil 8,9).

¹ Yaşar Ağa Apartmanı, 26 Aralık 2020 tarihinde Docomomo_Türkiye Ulusal Çalışma Grubu Poster Sunuşları Türkiye Mimarlığında Modernizmin Yerel Açılımları XVI' da çevrimiçi olarak yazarlar tarafından sunulmuş ve etkinliğin bildiri kitabında özet olarak basılmıştır.

Salonun güney cephesine açılan kısmında, cephe boyunca devam eden bir balkon yer almaktadır (Şekil 10,11). Yapının doğu cephesine bakan kısmında ise oda, banyo, mutfak, kiler, wc gibi evin servis amaçlı birimleri bulunmaktadır (Şekil 12). Mutfak kısmının sonradan genişletildiği ve burada yer alan özgün balkon yerine daha geniş bir balkon eklendiği yapısal izlerden tespit edilmiştir. Buna göre yapının ilk halinin restitüsyonuna dair plan çizimi hazırlanmıştır (Şekil 13).

Şekil 6: Zemin kat dairesi girişi

Şekil 7: Merdiven detayı

Şekil 8: Antreden salona bakış

Şekil 9: Salon-salomanje kısım

Şekil 10: Güney cephede yer alan balkon

Şekil 11: Cephe boyunca uzanan balkon

Şekil 12: Yaşar Ağa Apt. zemin kat planı

Şekil 13: Yaşar Ağa Apt. zemin kat restitüsyonu

Yapının birinci kat dairesine ise 1277 sokak üzerinde sokağa paralel olarak konumlandırılmış merdivenlerle ulaşılmaktadır (Şekil 14,15). Birinci kat dairesinin plan şeması daireye giriş yeri dışında zemin kat ile benzerdir. Birinci kat dairesinde de yapının doğu cephesine sonradan eklenen balkon kısmı tekrar etmektedir (Şekil 16). Yapının Arık Caddesi'ne bakan batı cephesi ve bahçeye bakan güney cephesi en karakteristik cephelerdir (Şekil 17,18). Batı cephesinde boydan boya devam ederek yapı girişini vurgulayan düşey elemanlar ve güney cephesinde yatayda cephe boyunca devam eden balkon, düşeylik ve yataylık vurgusunu yansıtmaktadır. Balkonlarda yer alan ince demir korkuluklar ise modern dönem yapılarında sıkça görülen motiflerle bezelidir (Şekil 19,20).

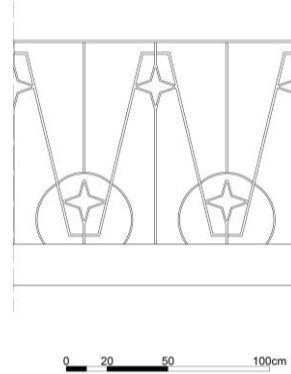
Şekil 14: 1. Kat dairesine çıkan merdiven. **Şekil 15:** 1.kat dairesine çıkan merdivenin bulunduğu kuzey cephe

Şekil 16: Sonradan eklenen balkon kısmının kuzey cepheden görünüşü

Şekil 17: Arık caddesine bakan batı cephe genel görünüş. **Şekil 18:** Batı cephe çizimi.

Şekil 19: Demir balkon korkuluğu **Şekil 20:** Balkon korkuluğu detay çizimi

Yapının çevresinde yer alan hemen hemen aynı dönemde inşa edilmiş benzer tipolojideki yapıların neredeyse tamamı çok katlı apartmanlara dönüşmüş durumdadır. Kent ve mahalle ölçeğinde bakıldığında, Yaşar Ağa Apartmanı, 1950'ler az katlı konut tipolojisini ve tasarım dilini yansıtan az sayıda örnekten biridir.

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER

Modern dönem yapıları, malzemeleri, yapım teknikleri ve tasarım kararları ile gelenekselden farklıdır ve bir geçiş dönemini yansıtır. Bu döneme ait konut yapıları ise malzeme, teknik ve tasarımın yanında, aile yapısının ve yaşam tarzının da artık dönüşmeye başladığını günümüze aktaran somut örneklerdir. Cumhuriyet'in ilanından sonra, Türkiye'nin pek çok kentinde nüfus artışı ve buna bağlı olarak konut ihtiyacının doğmasıyla, konut üretimi artış göstermiştir. Kooperatifle üretilen örneklerin yanında, bu dönemde tekil olarak aile evi veya aile apartmanı şeklinde tasarlanan çok sayıda konut yapısı mevcuttur ve bu yapıların çoğu mimarlık eğitimi görmüş yerel mimarlar tarafından tasarlanmıştır. 1930'lar ve 1950'ler arasında inşa edilmiş olan bu konut stoğunun bir kısmı, 1965 yılında Kat Mülkiyeti Yasası'nın yürürlüğe girmesi ile yerini çok katlı yapılara bırakmıştır. Kat mülkiyeti kanunu ile yitirilen örnekler bir yana, yakın bir tarihe kadar bahsi geçen dönemde inşa edilmiş nitelikli konutların sayısı azımsanmayacak kadar çoktur. Ancak, 2012 yılında yayınlanan 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun, halk arasında 'kentsel dönüşüm yasası' olarak bilinen, ile çok sayıda modern dönem konut yapısı yitirilmiştir ve yitirmeye devam etmektedir. Bu kaybın esas sebebi, 2863 sayılı 'Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası'nda bahsi geçen döneme ait yapıların kültür mirası olarak tanınmamasıdır. 20. yüzyılda üretilen çok sayıda nitelikli konut yapısı, koruma yasasında miras olarak tanınmadığından ve yasal olarak korunamadığından yitilmektedir. Bu bağlamda, 2863 sayılı yasanın ikinci bölümünde yer alan 'korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları' başlıklı 6. Maddesinin a bendinde yer alan '...19 uncu yüzyıl sonuna kadar yapılmış taşınmazlar' ibaresinde revizyona gidilmesi ve buraya 20. yüzyılda inşa edilmiş nitelikli örneklerin de dahil edilerek yasal korumanın sağlanması gerekmektedir.

Çalışmada Antalya Sinan Mahallesi'nde 20. yüzyılın ilk yarısında oluşmuş mahalle dokusunun kısa bir süre sonra yitirildiği, bu dönemden günümüze kalan az sayıda konut yapısının da yasal olarak koruma altında olmadığı görülmüştür. Mevcut durumda bu konutların korunması ve varlığını sürdürebilmesi, mülk sahiplerinin inisiyatifine bırakılmıştır. Makalede incelenen Solmaz Evi ve Yaşar Ağa Apartmanı bu duruma verilebilecek olumlu örneklerdendir. Ancak yapıların sahibinin değişmesi gibi bir durumda yeni kullanıcıların aynı kararı devam ettirip ettirmeyeceği şüphelidir. Yapıların çevresinin hızla dönüşmekte ve bu dönüşümün mülk sahibine ekonomik getirisi düşünüldüğünde, bahsi geçen yapıların da yitirme tehlikesi mevcuttur. Bu bağlamda, kentin tarihi çekirdeğine komşu konumda bulunan mahallenin geçmişine dair kalan son somut kanıtlar da tehlike altındadır ve yitirildikleri takdirde kentsel kimliğin bir parçası eksilmiş olacaktır.

20. yüzyıl modern dönem konut yapılarının korunması için öncelikli olarak yapılması gereken, yasal koruma sorunlarının çözülmesidir. Koruma mevzuatında düzenlemeye gidilmesi ile bu yapılar şahıslar tarafından değil, geleceğe aktarılması gereken bir miras olarak devlet tarafından koruma altına alınmalıdır. Bu kapsamda, yalnızca tanınmış kişilere ait veya tanınmış mimarlar tarafından tasarlanmış özel örnekler değil, dönem yapısı olarak korunması gereken nitelikli yapılar da koruma kapsamında tutulmalıdır. Toplumun kültürel miras konusunda bilinçlendirilmesi, gelecek nesillerin bu konuda eğitilmesi bir diğer önemli konudur. Burada önemli nokta; yalnızca uzak geçmişe ait olanların değil, yakın tarihli kültür varlıklarının da korunmaya değer nitelikte olduğu konusunun topluma aktarımı ve toplumun konuyla ilgili bilinçlendirilmesidir.

Bilgilendirme / Teşekkür

Makalede kullanılan tüm fotoğraflar ve mimari çizimler yazarlara aittir.

KAYNAKLAR

- Akıltopu, T. (1998). *80 senenin Antalya'sı ve Ben*. Antalya.
- Alsaç, Ü. (1973). Türk Mimarlık Düşüncesinin Cumhuriyet Devrindeki Evrimi. *Mimarlık*, (122), 12-25.
- Altan Ergut, E. (2013). Yirminci Yüzyıl Modern Mimarlık Mirası Korunmalıdır! Docomomo Türkiye: 10 Yılın Ardından... *Mimarlık*, (371).
- Antalya Belediye Başkanlığı. (1990). *Antalya Kent Merkezi İçinde Kalekapısı ve Çevresi Kentsel Tasarım Yarışması Bilgi Kitabı*.
- Aydın, Ö. E. (2012). Osmanlı Döneminde Antalya'da Vakıf ve İmar Çalışmaları. İçinde: *Dünden Bugüne Antalya*, c.1, 137. Antalya: İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.
- Bozdoğan, S. (2001). *Modernizm ve Ulusun İnşası: Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Mimari Kültür*. İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Ceylan, E. (2015). Anıt Değerinde Dönüşüm – Alois Riegl ve Modern Anıt Kültü Üzerine. İçinde: *Modern Anıt Kültü*, 7-47. İstanbul: Daimon Yayınları.
- Coşkunoglu Mete, H. (2009). 1950'ler İzmir Mimarlığında Apartman Olgusu ve Melih Pekel. *Ege Mimarlık*, (71), 28-32.
- Çimrin, H. (2007). *Bir Zamanlar Antalya 'Tarih, Gözlem ve Anılar' Cilt 2*. Antalya: Antalya Ticaret ve Sanayi Odası Kültür Yayınları.
- DOCOMOMO Türkiye Çalışma Grubu Sekreteryası. (2002). Modern Mimarlık Ürünlerinin Korunması Amaçlı Yeni Örgüt: docomomo.tr. *Mimarlık*, (307), 12-13.
- Gönüllü, A. R. (2010). *Cumhuriyet Döneminde Antalya*. İstanbul: Tarihçi Kitabevi.
- Güçlü, M. (1997). *XX. Yüzyılın İlk Yarısında Antalya*. Antalya: Antalya Ticaret ve Sanayi Odası Kültür Yayınları.
- Hasol, D. (2017). *20. Yüzyıl Türkiye Mimarlığı*. İstanbul: YEM Yayınları.
- Heynen, H. (2011). *Mimarlık ve Modernlik*. İstanbul: Versus Yayınları.
- Omay Polat, E. E. ve Can, C. (2008). Modern Mimarlık Mirası Kavramı: Tanım ve Kapsam. *Megaron*, 2008(3), 177-186.
- Özakbaş, D. (2015). İstanbul Konut Mimarisinin 1923-1940 Yılları Arasındaki Gelişim Süreci. *The Journal of Academic Social Science Studies*, (40), 283-309.

- Salman, Y., Önsel Atala, Z. ve Baturayoğlu Yöney, N. (2013). A model for an Integrated Multidisciplinary Approach for the Preservation of 20th Century and Modernist Architectural Heritage. İçinde: *International Conference Built Heritage 2013 Monitoring Conservation Management*, 297-306. Milan-Italy.
- Tekeli, İ. (1979). Türkiye Kentlerinde Apartmanlaşma Sürecinde İki Aşama. *Çevre: Mimarlık ve Görsel Sanatlar Dergisi*, (4), 79.
- Uçar, M. (2019). Tarsus'ta Geleneksel Konuttan Cumhuriyet Dönemi Konutuna: İki Örnek Yapı Özelinde Konut Mimarisinin Dönüşümü. *Sketch: Journal of City and Regional Planning*, 1(1), 71-84.
- Va-Nu, V. N. (1944). *Antalya İkinci Dünya Harbinde Nasıl Güzelleşebildi?*. İstanbul: Kenan Matbaası.
- Yılmaz, L. (2002). *Antalya Bir Ortaçağ Türk Şehrinin Mimarlık Mirası ve Şehir Dokusunun Gelişimi: 16. Yüzyılın Sonuna Kadar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Yılmaz, N. (2011). Antalya'da Cumhuriyet'in Mimari Mirası. İçinde: *TMMOB Mimarlar Odası Cumhuriyet'in Mimarlık Mirası Sempozyumu 2009*, 257-271, Ankara.